

USTAWA
z dnia 26 października 1982 r.
o postępowaniu w sprawach nieletnich

Opracowano na podstawie: tj. Dz. U. z 2010 r. Nr 33, poz. 178.

W dążeniu do przeciwdziałania demoralizacji i przestępczości nieletnich i stwarzania warunków powrotu do normalnego życia nieletnim, którzy popadli w konflikt z prawem bądź z zasadami współżycia społecznego, oraz w dążeniu do umacniania funkcji opiekuńczo-wychowawczej i poczucia odpowiedzialności rodzin za wychowanie nieletnich na świadomych swych obowiązków członków społeczeństwa stanowi się, co następuje:

Dział I
Przepisy ogólne

Art. 1.

§ 1. Przepisy ustawy stosuje się w zakresie:

- 1) zapobiegania i zwalczania demoralizacji – w stosunku do osób, które nie ukończyły lat 18;
- 2) postępowania w sprawach o czyny karalne – w stosunku do osób, które dopuściły się takiego czynu po ukończeniu lat 13, ale nie ukończyły lat 17;
- 3) wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych – w stosunku do osób, względem których środki te zostały orzeczone, nie dłużej jednak niż do ukończenia przez te osoby lat 21.

§ 2. Ilekroć w ustawie jest mowa o:

- 1) „nieletnich” – rozumie się przez to osoby, o których mowa w § 1;
- 2) „czynie karalnym” – rozumie się przez to czyn zabroniony przez ustawę jako:
 - a) przestępstwo lub przestępstwo skarbowe albo
 - b) wykroczenie określone w art. 51, 62¹⁾, 69, 74, 76, 85, 87, 119, 122, 124, 133 lub 143 Kodeksu wykroczeń.

Art. 2.

Przewidziane w ustawie działania podejmuje się w wypadkach, gdy nieletni wykazuje przejawy demoralizacji lub dopuści się czynu karalnego.

¹⁾ Uchylony przez art. 41 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt (Dz. U. Nr 111, poz. 724), która weszła w życie z dniem 24 października 1997 r.

Art. 3.

- § 1. W sprawie nieletniego należy kierować się przede wszystkim jego dobrem, dążąc do osiągnięcia korzystnych zmian w osobowości i zachowaniu się nieletniego oraz zmierzając w miarę potrzeby do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego, uwzględniając przy tym interes społeczny.
- § 2. W postępowaniu z nieletnim bierze się pod uwagę osobowość nieletniego, a w szczególności wiek, stan zdrowia, stopień rozwoju psychicznego i fizycznego, cechy charakteru, a także zachowanie się oraz przyczyny i stopień demoralizacji, charakter środowiska oraz warunki wychowania nieletniego.

Art. 3a.

- § 1. W każdym stadium postępowania sąd rodzinny może, z inicjatywy lub za zgodą pokrzywdzonego i nieletniego, skierować sprawę do instytucji lub osoby godnej zaufania w celu przeprowadzenia postępowania mediacyjnego.
- § 2. Instytucja lub osoba godna zaufania sporządza, po przeprowadzeniu postępowania mediacyjnego, sprawozdanie z jego przebiegu i wyników, które sąd rodzinny bierze pod uwagę, orzekając w sprawie nieletniego.
- § 3. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady i tryb przeprowadzania mediacji, regulując zwłaszcza warunki, jakim powinny odpowiadać instytucje i osoby uprawnione do jej przeprowadzania, sposób rejestracji tych instytucji i osób oraz szkolenia mediatorów, zakres i warunki udostępniania im akt sprawy, formę i zakres sprawozdania z przebiegu i wyników postępowania mediacyjnego, mając na względzie wychowawczą rolę postępowania mediacyjnego, interes pokrzywdzonego, dobrowolność i poufność mediacji oraz fachowość i bezstronność mediatora.

Art. 4.

- § 1. Każdy, kto stwierdzi istnienie okoliczności świadczących o demoralizacji nieletniego, w szczególności naruszanie zasad współżycia społecznego, popełnienie czynu zabronionego, systematyczne uchylanie się od obowiązku szkolnego lub kształcenia zawodowego, używanie alkoholu lub innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, uprawianie nierzędu, włóczęgostwo, udział w grupach przestępczych, ma społeczny obowiązek odpowiedniego przeciwdziałania temu, a przede wszystkim zawiadomienia o tym rodziców lub opiekuna nieletniego, szkoły, sądu rodzinnego, Policji lub innego właściwego organu.
- § 2. Każdy, dowiedziawszy się o popełnieniu czynu karalnego przez nieletniego, ma społeczny obowiązek zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję.
- § 3. Instytucje państwowe i organizacje społeczne, które w związku ze swą działalnością dowiedziały się o popełnieniu przez nieletniego czynu karalnego ściganego z urzędu, są obowiązane niezwłocznie zawiadomić o tym sąd rodzinny lub Policję oraz przedsięwziąć czynności niecierpiące zwłoki, aby nie dopuścić do zatarcia śladów i dowodów popełnienia czynu.

Art. 4a.

Podmioty współdziałające z sądem rodzinnym, a w szczególności: instytucje państwowe, społeczne lub jednostki samorządowe oraz osoby godne zaufania, w zakre-

sie swego działania, udzielają na żądanie sądu rodzinnego informacji niezbędnych w toku postępowania.

Dział II

Środki zapobiegania i zwalczania demoralizacji i przestępczości nieletnich

Art. 5.

Wobec nieletniego mogą być stosowane środki wychowawcze oraz środek poprawczy w postaci umieszczenia w zakładzie poprawczym; kara może być orzeczona tylko w wypadkach prawem przewidzianych, jeżeli inne środki nie są w stanie zapewnić resocjalizacji nieletniego.

Art. 6.

Wobec nieletnich sąd rodzinny może:

- 1) udzielić upomnienia;
- 2) zobowiązać do określonego postępowania, a zwłaszcza do naprawienia wyrządzonej szkody, do wykonania określonych prac lub świadczeń na rzecz pokrzywdzonego lub społeczności lokalnej, do przeproszenia pokrzywdzonego, do podjęcia nauki lub pracy, do uczestniczenia w odpowiednich zajęciach o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, do powstrzymania się od przebywania w określonych środowiskach lub miejscach albo do zaniechania używania alkoholu lub innego środka w celu wprowadzania się w stan odurzenia;
- 3) ustanowić nadzór odpowiedzialny rodziców lub opiekuna;
- 4) ustanowić nadzór organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej, zakładu pracy albo osoby godnej zaufania – udzielających poręczenia za nieletniego;
- 5) zastosować nadzór kuratora;
- 6) skierować do ośrodka kuratorskiego, a także do organizacji społecznej lub instytucji zajmujących się pracą z nieletnimi o charakterze wychowawczym, terapeutycznym lub szkoleniowym, po uprzednim porozumieniu się z tą organizacją lub instytucją;
- 7) orzec zakaz prowadzenia pojazdów;
- 8) orzec przepadek rzeczy uzyskanych w związku z popełnieniem czynu karalnego;
- 9) orzec umieszczenie w rodzinie zastępczej, w młodzieżowym ośrodku wychowawczym albo w młodzieżowym ośrodku socjoterapii;
- 10) orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym;
- 11) zastosować inne środki zastrzeżone w niniejszej ustawie do właściwości sądu rodzinnego, jak również zastosować środki przewidziane w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym.

Art. 7.

§ 1. Sąd rodzinny może:

- 1) zobowiązać rodziców lub opiekuna do poprawy warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego, a także do ścisłej współpracy ze szkołą, do której nieletni uczęszcza, poradnią psychologiczno-pedagogiczną lub inną poradnią specjalistyczną, zakładem pracy, w którym jest zatrudniony, oraz lekarzem lub zakładem leczniczym;
 - 2) zobowiązać rodziców lub opiekuna do naprawienia w całości lub w części szkody wyrządzonej przez nieletniego;
 - 3) (uchylony).
- § 2. Sąd może zwrócić się do właściwych instytucji państwowych lub społecznych oraz jednostek samorządowych o udzielenie niezbędnej pomocy w poprawie warunków wychowawczych, bytowych lub zdrowotnych nieletniego.

Art. 8.

- § 1. W wypadku gdy rodzice lub opiekun nieletniego uchylają się od wykonania obowiązków nałożonych na nich przez sąd rodzinny, sąd ten może wymierzyć im karę pieniężną w wysokości od 50 do 1 500 złotych.
- § 2. Sąd uchyla karę pieniężną w całości lub w części, jeżeli osoba ukarana w ciągu 14 dni usprawiedliwi swoje zachowanie lub przystąpi do wykonywania nałożonych obowiązków.

Art. 9.

- § 1. W sprawie wymierzenia kary pieniężnej, o której mowa w art. 8 § 1, orzeka sąd rodzinny z urzędu, a w sprawie uchylecia tej kary – także na wniosek osoby ukaranej, stosując odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego.
- § 2. Postanowienie sądu w przedmiocie wymierzenia kary pieniężnej powinno być wydane po wysłuchaniu osoby, której ma ono dotyczyć, chyba że osoba ta bez usprawiedliwienia nie stawiała się na wezwanie.

Art. 10.

Sąd rodzinny może orzec umieszczenie w zakładzie poprawczym nieletniego, który dopuścił się czynu karalnego, o którym mowa w art. 1 § 2 pkt 2 lit. a, jeżeli przemawiają za tym wysoki stopień demoralizacji nieletniego oraz okoliczności i charakter czynu, zwłaszcza gdy inne środki wychowawcze okazały się nieskuteczne lub nie rokują resocjalizacji nieletniego.

Art. 11.

- § 1. Umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym można warunkowo zawiesić, jeżeli właściwości i warunki osobiste oraz środowiskowe sprawcy, jak również okoliczności i charakter jego czynu uzasadniają przypuszczenie, że pomimo niewykonania środka poprawczego cele wychowawcze zostaną osiągnięte.
- § 2. Warunkowe zawieszenie następuje na okres próby, który wynosi od roku do lat 3; w okresie próby sąd stosuje do nieletniego środki wychowawcze.
- § 3. Jeżeli w okresie próby zachowanie nieletniego wskazuje na dalszą demoralizację albo jeżeli nieletni uchyla się od wykonywania nałożonych na niego obowiązków lub od nadzoru, sąd rodzinny może odwołać warunkowe zawieszenie i zarządzić umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym. W razie po-

pełnienia przez nieletniego czynu karalnego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 3, art. 252 § 1 lub 2 oraz w art. 280 Kodeksu karnego i braku podstaw do rozpoznawania sprawy przez sąd właściwy według przepisów Kodeksu postępowania karnego, sąd rodzinny odwołuje warunkowe zawieszenie i zarządza umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym.

- § 4. Jeżeli w okresie próby i w ciągu dalszych 3 miesięcy odwołanie warunkowego zawieszenia nie nastąpiło, orzeczenie o umieszczeniu w zakładzie poprawczym z mocy prawa uważa się za niebyłe.

Art. 12.

W razie stwierdzenia u nieletniego upośledzenia umysłowego, choroby psychicznej lub innego zakłócenia czynności psychicznych bądź nałogowego używania alkoholu albo innych środków w celu wprowadzenia się w stan odurzenia, sąd rodzinny może orzec umieszczenie nieletniego w szpitalu psychiatrycznym lub innym odpowiednim zakładzie leczniczym. Jeżeli zachodzi potrzeba zapewnienia nieletniemu jedynie opieki wychowawczej, sąd może orzec umieszczenie go w młodzieżowym ośrodku wychowawczym lub w młodzieżowym ośrodku socjoterapii, a w przypadku gdy nieletni jest upośledzony umysłowo w stopniu głębokim i wymaga jedynie opieki – w domu pomocy społecznej.

Art. 13.

Jeżeli wobec nieletniego, który dopuścił się czynu karalnego, o którym mowa w art. 1 § 2 pkt 2 lit. a, ale w chwili orzekania ukończył lat 18, zachodzą podstawy do orzeczenia umieszczenia w zakładzie poprawczym – sąd rodzinny może wymierzyć karę, gdy uzna, że stosowanie środków poprawczych nie byłoby już celowe. Wydając wyrok skazujący sąd stosuje nadzwyczajne złagodzenie kary.

Art. 14.

W sprawach nieletnich, którzy dopuścili się czynu karalnego, sąd rodzinny stosuje odpowiednio przepisy części ogólnej Kodeksu karnego, Kodeksu karnego skarbowego lub Kodeksu wykroczeń, jeżeli nie są sprzeczne z niniejszą ustawą.

Dział III

Postępowanie przed sądem

Rozdział 1

Przepisy ogólne o postępowaniu

Art. 15.

Sprawy nieletnich należą do właściwości sądu rodzinnego, chyba że przepis szczególny stanowi inaczej.

Art. 16.

- § 1. Jeżeli w sprawie o czyn karalny, o którym mowa w art. 1 § 2 pkt 2 lit. a, wszczęto postępowanie przeciwko nieletniemu wspólnie z dorosłym, prokurator wyłącza sprawę nieletniego i przekazuje ją sędziemu rodzinnemu.
- § 2. W szczególnie uzasadnionych wypadkach, jeżeli czyn karalny nieletniego pozostaje w ścisłym związku z czynem osoby dorosłej, a dobro nieletniego nie stoi na przeszkodzie łącznemu prowadzeniu sprawy, prokurator wszczyna lub prowadzi śledztwo. Po ukończeniu śledztwa prokurator bądź je umarza, bądź przekazuje sprawę nieletniego sądowi rodzinnemu. Jeżeli łączne rozpoznanie sprawy jest konieczne – przekazuje sprawę z aktem oskarżenia sądowi właściwemu według przepisów Kodeksu postępowania karnego, który orzeka w sprawie nieletniego z zachowaniem przepisów niniejszej ustawy.
- § 3. Sąd rodzinny, w którego okręgu prowadzone jest śledztwo, może stosować na wniosek prokuratora środki, o których mowa w art. 26 i 27, zawiadamiając o dokonanych czynnościach sąd rodzinny właściwości ogólnej.

Art. 17.

- § 1. Właściwość miejscową sądu rodzinnego ustala się według miejsca zamieszkania nieletniego, a w razie trudności w ustaleniu miejsca zamieszkania – według miejsca pobytu nieletniego.
- § 2. Z ważnych względów, zwłaszcza jeżeli przyczyniłoby się to do uproszczenia lub przyspieszenia postępowania, sąd właściwy według miejsca zamieszkania nieletniego może przekazać sprawę sądowi rodzinnemu, w którego okręgu nieletni przebywa.
- § 3. W wypadku niecierpiącym zwłoki sąd rodzinny może wydać postanowienie w sprawie nieletniego, który nie podlega jego właściwości miejscowej, po czym przekazuje sprawę sądowi miejscowo właściwemu, zawiadamiając go o dokonanych czynnościach; przekazanie sprawy jest wiążące.

Art. 18.

- § 1. Sąd właściwy według przepisów Kodeksu postępowania karnego rozpoznaje sprawę, jeżeli:
 - 1) zachodzą podstawy do orzeczenia wobec nieletniego kary na podstawie art. 10 § 2 Kodeksu karnego;
 - 2) przeciwko nieletniemu, który dopuścił się czynu karalnego, o którym mowa w art. 1 § 2 pkt 2 lit. a), wszczęto postępowanie po ukończeniu przez nieletniego lat 18.
- § 2. Postępowanie w sprawach, o których mowa w § 1, toczy się według przepisów Kodeksu postępowania karnego, jednakże w sprawach, o których mowa:
 - 1) w pkt 1, gdy postępowanie wszczęto przed ukończeniem przez nieletniego lat 18:
 - a) postępowanie przygotowawcze prowadzi sędzia rodzinny, z tym że przepisy art. 16 i art. 42 § 3 stosuje się odpowiednio,
 - b) nieletni musi mieć obrońcę,
 - c) rodzice lub opiekun nieletniego mają prawa strony,

- d) przepisy art. 23–25, art. 27, art. 32, art. 39, art. 40, art. 52 i art. 53 § 1 stosuje się odpowiednio,
 - e) tymczasowe aresztowanie może być zastosowane tylko wtedy, gdy umieszczenie w schronisku dla nieletnich byłoby niewystarczające,
 - f) jeżeli sąd uzna, że wobec nieletniego należy zastosować środki wychowawcze lub poprawcze przewidziane w niniejszej ustawie, orzeka o zastosowaniu tych środków,
 - g) przepisy art. 60, 62 i 63 stosuje się odpowiednio;
- 2) w pkt 2, jeżeli czyn zabroniony jest przez ustawę jako przestępstwo skarbowe, postępowanie toczy się na podstawie przepisów Kodeksu karnego skarbowego.
- § 3. Jeżeli wobec nieletniego orzeczono karę pozbawienia wolności, okres pobytu w schronisku dla nieletnich zalicza się na poczet tej kary na zasadach stosowanych przy zaliczaniu skazanym okresu tymczasowego aresztowania na poczet kary.

Art. 19.

Przy wysłuchaniu nieletniego należy dążyć do zapewnienia mu pełnej swobody wypowiedzenia się. Wysłuchanie nieletniego powinno odbywać się w warunkach zbliżonych do naturalnych, w miarę potrzeby w miejscu zamieszkania nieletniego, przy czym unikać należy wielokrotnego wysłuchiwanie nieletniego co do tych samych okoliczności lub okoliczności ustalonych już innymi dowodami i niebudzących wątpliwości.

Art. 20.

W sprawach nieletnich stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania cywilnego – trybu nieprocesowego, a w zakresie zbierania, utrwalania i przeprowadzania dowodów przez Policję, powoływania i działania obrońcy oraz w postępowaniu poprawczym – przepisy Kodeksu postępowania karnego, ze zmianami przewidzianymi w ustawie.

Art. 21.

- § 1. Sędzia rodzinny wszczyna postępowanie, jeżeli zachodzi podejrzenie istnienia okoliczności, o których mowa w art. 2.
- § 2. Sędzia rodzinny nie wszczyna postępowania, a wszczęte umarza, jeżeli okoliczności sprawy nie dają podstawy do jego wszczęcia lub prowadzenia albo gdy orzeczenie środków wychowawczych lub poprawczych jest niecelowe, w szczególności ze względu na orzeczone już środki w innej sprawie.
- § 3. Na postanowienie wydane na podstawie § 1 lub 2 przysługuje zażalenie. W wypadku przewidzianym w § 2 zażalenie przysługuje także pokrzywdzonemu czynem karalnym. Do pokrzywdzonego stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania karnego.

Art. 22.

- § 1. W sprawie o czyn ścigany na wniosek sędzia rodzinny wszczyna postępowanie w razie złożenia wniosku; postępowanie toczy się wówczas z urzędu.

- § 2. W sprawie o czyn ścigany z oskarżenia prywatnego postępowanie wszczyna się, jeżeli tego wymaga interes społeczny albo wzgląd na wychowanie nieletniego lub ochronę pokrzywdzonego; postępowanie toczy się wówczas z urzędu.
- § 3. Art. 21 § 3 stosuje się odpowiednio.

Art. 23.

- § 1. Rodziców lub opiekuna zawiadamia się o wszczęciu postępowania w sprawie nieletniego, a o ukończeniu postępowania – jeżeli orzeczenie kończące postępowanie nie było im doręczone.
- § 2. O wszczęciu i ukończeniu postępowania w sprawie nieletniego można zawiadomić szkołę, do której nieletni uczęszcza, odpowiednią instytucję państwową, społeczną lub jednostkę samorządową, w szczególności powiatowe centrum pomocy rodzinie właściwe ze względu na miejsce zamieszkania nieletniego.

Art. 24.

- § 1. W celu ustalenia danych dotyczących nieletniego i jego środowiska, a w szczególności dotyczących zachowania się i warunków wychowawczych nieletniego, sytuacji bytowej rodziny, przebiegu nauki nieletniego i sposobu spędzania czasu wolnego, jego kontaktów środowiskowych, stosunku do niego rodziców lub opiekunów, podejmowanych oddziaływań wychowawczych, stanu zdrowia i znanych w środowisku uzależnień nieletniego, sędzia rodzinny zleca przeprowadzenie wywiadu środowiskowego kuratorowi sądowemu.
- § 2. W wyjątkowych przypadkach przeprowadzenie wywiadu środowiskowego może być zlecone:
- 1) przedstawicielom organizacji społecznych, do których zadań statutowych należy oddziaływanie wychowawcze na nieletnich lub wspomaganie procesu ich resocjalizacji, oraz osobom godnym zaufania – jeżeli powierzono im nadzór nad nieletnim;
 - 2) jednostkom Policji, właściwym ze względu na miejsce zamieszkania lub pobytu nieletniego – jeżeli zachodzi potrzeba uzyskania informacji niewymagających zastosowania wiedzy psychologicznej i pedagogicznej;
 - 3) pracownikom pedagogicznym rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych – jeżeli zachodzi potrzeba wydania opinii o nieletnim;
 - 4) pracownikom pedagogicznym schronisk dla nieletnich lub zakładów poprawczych – jeżeli zachodzi potrzeba wydania opinii o nieletnim lub w celu sprawdzenia zachowania nieletniego oraz warunków wychowawczych i bytowych, w jakich nieletni przebywa poza zakładem poprawczym.
- § 3. Dane o osobach, które dostarczyły informacji w ramach udzielonego wywiadu środowiskowego, ujawnia się jedynie na żądanie sądu rodzinnego.
- § 4. Osoby, które dostarczyły w ramach wywiadu środowiskowego informacji mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, mogą być w razie potrzeby przesłuchane w charakterze świadków.
- § 5. Na żądanie kuratora sądowego Policja jest zobowiązana udzielić mu pomocy przy wykonywaniu zadań związanych z przeprowadzaniem wywiadu środowiskowego.

- § 6. Minister Sprawiedliwości w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady i tryb przeprowadzania wywiadów środowiskowych o nieletnich dla potrzeb postępowania, regulując zwłaszcza czas, termin i miejsce ich przeprowadzania, formę i szczegółowy zakres sprawozdania z wywiadu, uwzględniając konieczność poszanowania sfery prywatności nieletniego i jego rodziny.

Art. 25.

- § 1. W razie potrzeby uzyskania kompleksowej diagnozy osobowości nieletniego, wymagającej wiedzy pedagogicznej, psychologicznej lub medycznej, oraz określenia właściwych kierunków oddziaływania na nieletniego, sąd rodzinny zwraca się o wydanie opinii do rodzinnego ośrodka diagnostyczno-konsultacyjnego. Sąd może zwrócić się o wydanie opinii także do innej specjalistycznej placówki.
- § 2. Przed wydaniem orzeczenia o umieszczeniu nieletniego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii, publicznym zakładzie opieki zdrowotnej, domu pomocy społecznej albo zakładzie poprawczym sąd zwraca się o wydanie opinii, o której mowa w § 1.
- § 3. Przy przeprowadzeniu dowodu z opinii, o której mowa w § 1, sąd stosuje odpowiednio przepisy art. 279, art. 284, art. 285 § 1 i 3, art. 286 i art. 290 Kodeksu postępowania cywilnego.

Art. 25a.

- § 1. W razie potrzeby uzyskania opinii o stanie zdrowia psychicznego sąd rodzinny zarządza badanie nieletniego przez co najmniej dwóch biegłych lekarzy psychiatrów. Na wniosek biegłych psychiatrów do udziału w wydaniu opinii sąd powołuje biegłych innych specjalności.
- § 2. Na wniosek biegłych psychiatrów sporządzających opinię sąd może zarządzić obserwację nieletniego w publicznym zakładzie opieki zdrowotnej. Okres obserwacji nie może przekraczać 6 tygodni.

Art. 26.

Wobec nieletniego można tymczasowo zastosować nadzór organizacji młodzieżowej lub innej organizacji społecznej albo zakładu pracy, a także nadzór kuratora lub innej osoby godnej zaufania, a jeżeli byłoby to niewystarczające – umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym lub młodzieżowym ośrodku socjoterapii, lub zastosować środki leczniczo-wychowawcze, o których mowa w art. 12.

Art. 27.

- § 1. Nieletniego można umieścić w schronisku dla nieletnich, jeżeli zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym, a zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów czynu karalnego, albo jeżeli nie można ustalić tożsamości nieletniego.
- § 2. Umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich może nastąpić wyjątkowo także wtedy, gdy zostaną ujawnione okoliczności przemawiające za umieszczeniem go w zakładzie poprawczym, a nieletniemu zarzucono popełnienie czynu karalnego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 §

1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 3, art. 252 § 1 lub 2 i art. 280 Kodeksu karnego.

- § 3. Okres pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich przed skierowaniem sprawy na rozprawę nie może trwać dłużej niż 3 miesiące; okres pobytu należy określić w postanowieniu o umieszczeniu nieletniego w schronisku.
- § 4. Jeżeli, ze względu na szczególne okoliczności sprawy, zachodzi konieczność przedłużenia pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich, można ten pobyt przedłużyć na okres nieprzekraczający dalszych 3 miesięcy.
- § 5. O przedłużeniu pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich sąd rodzinny orzeka na posiedzeniu. O terminie posiedzenia zawiadamia się strony i obrońcę nieletniego.
- § 6. Łączny pobyt nieletniego w schronisku dla nieletnich, do chwili wydania wyroku w pierwszej instancji, nie może być dłuższy niż rok. Do okresu tego nie wlicza się nieusprawiedliwionej nieobecności nieletniego w schronisku dla nieletnich trwającej dłużej niż 3 dni oraz okresu obserwacji psychiatrycznej.
- § 7. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, na wniosek sądu prowadzącego sprawę, sąd okręgowy, w którego okręgu toczy się postępowanie, może przedłużyć okres pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich, o którym mowa w § 6, na czas oznaczony.

Art. 28.

Sąd rodzinny może w każdym stadium postępowania wydać postanowienie nakładające na rodziców lub opiekuna obowiązki, o których mowa w art. 7 § 1 pkt 1.

Art. 29.

Postanowienie o zastosowaniu środków, o których mowa w art. 25a § 2, art. 26, art. 27 § 1, 2, 4 i 7 oraz w art. 28, doręcza się stronom. Na postanowienie przysługuje zażalenie. Zażalenie nie wstrzymuje wykonania postanowienia.

Art. 30.

- § 1. W postępowaniu w sprawie nieletniego stronami są:
 - 1) nieletni;
 - 2) rodzice lub opiekun nieletniego;
 - 3) prokurator.
- § 2. Przepisy niniejszej ustawy dotyczące opiekuna stosuje się odpowiednio do osób, pod których stałą pieczęć nieletni faktycznie pozostaje.
- § 3. Sędzia lub inny organ prowadzący postępowanie może odmówić nieletniemu przeglądania akt i sporządzania odpisów, jeżeli przemawiają za tym względy wychowawcze.
- § 4. Sąd rodzinny może dopuścić przedstawiciela organizacji społecznej, do której zadań statutowych należy oddziaływanie wychowawcze na nieletnich lub wspomaganie procesu ich resocjalizacji, do udziału w postępowaniu w charakterze przedstawiciela społecznego.
- § 5. Na rozprawę lub posiedzenie sąd może wezwać także kuratora, przedstawiciela schroniska dla nieletnich, zakładu poprawczego, młodzieżowego ośrodka wychowawczego, młodzieżowego ośrodka socjoterapii, placówki opiekuńczo-wychowawczej lub publicznego zakładu opieki zdrowotnej albo domu pomocy społecznej, w którym nieletni przebywa, a ponadto również inne osoby, w

szczególności przedstawiciela szkoły, do której nieletni uczęszcza, zakładu pracy, w którym jest zatrudniony, lub organizacji społecznej, do której należy; w sprawach o czyn karalny jako przestępstwo skarbowe można wezwać także przedstawiciela właściwego finansowego organu dochodzenia, określonego w Kodeksie karnym skarbowym.

§ 6. Na rozprawie może być obecny pokrzywdzony.

Art. 30a.

- § 1. Postępowanie w sprawie nieletniego można również zawiesić, jeżeli nieletni ukrywa się i nie można go ująć.
- § 2. Przepisy art. 21 § 3 stosuje się odpowiednio.

Art. 31.

- § 1. Orzeczenia, zarządzenia, zawiadomienia oraz odpisy pism, które ustawa nakazuje doręczać stronom, należy doręczać również obrońcy nieletniego, jeżeli ustawa nie stanowi inaczej.
- § 2. Przepisy o doręczeniach dotyczące pełnomocnika stosuje się odpowiednio do obrońcy nieletniego.
- § 3. Pokrzywdzonego zawiadamia się o wszczęciu postępowania oraz o treści orzeczenia kończącego postępowanie.

Art. 32.

- § 1. Kosztami postępowania w sprawie nieletniego sąd rodzinny obciąża rodziców lub inne osoby zobowiązane do jego alimentacji albo nieletniego, chyba że ze względu na warunki materialne i osobiste tych osób uzna za celowe odstąpienie od obciążenia ich kosztami w całości lub w części. Koszty postępowania mediacyjnego ponosi Skarb Państwa.
- § 2. Do kosztów postępowania zalicza się również należność z tytułu pobytu nieletniego w policyjnej izbie dziecka, schronisku dla nieletnich, zakładzie poprawczym, młodzieżowym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii, w domu pomocy społecznej, jak również zryczałtowaną kwotę z tytułu: postępowania mediacyjnego, badań nieletniego w rodzinnym ośrodku diagnostyczno-konsultacyjnym, umieszczenia w rodzinie zastępczej, pobytu w ośrodku kuratorskim lub ustanowienia nadzoru kuratora.
- § 3. Zasady ponoszenia odpłatności za pobyt nieletnich umieszczonych przez sąd w publicznych zakładach opieki zdrowotnej regulują odrębne przepisy.
- § 4. Minister Sprawiedliwości, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw zabezpieczenia społecznego, ministrem właściwym do spraw finansów publicznych i ministrem właściwym do spraw wewnętrznych, określi, w drodze rozporządzenia, wysokość i szczegółowe zasady ustalania kosztów postępowania w sprawach nieletnich, uwzględniając możliwość zmiany w toku postępowania wysokości kosztów, w szczególności z uwagi na zmianę sytuacji materialnej osób zobowiązanych do ich uiszczenia.

Rozdział 3

Postępowanie wyjaśniające

Art. 33.

Postępowanie wyjaśniające ma na celu ustalenie, czy istnieją okoliczności świadczące o demoralizacji nieletniego, a w sprawie o czyn karalny, czy rzeczywiście został on popełniony przez nieletniego, a także ustalenie, czy zachodzi potrzeba zastosowania wobec nieletniego środków przewidzianych w ustawie.

Art. 34.

- § 1. O wszczęciu postępowania wyjaśniającego wydaje się postanowienie. W postanowieniu określa się osobę, której postępowanie dotyczy, oraz przedmiot tego postępowania.
- § 2. Postępowanie wyjaśniające prowadzi sędzia rodzinny.

Art. 35.

- § 1. W postępowaniu wyjaśniającym zbiera się dane o osobie nieletniego, jego warunkach wychowawczych, zdrowotnych i bytowych oraz gromadzi się i utrzuła dowody.
- § 2. W szczególności sędzia rodzinny:
 - 1) wysłuchuje nieletniego, jego rodziców lub opiekuna oraz w miarę potrzeby inne osoby;
 - 2) zarządza w razie potrzeby przeprowadzenie przeszukania i oględzin oraz dokonuje innych czynności procesowych w celu wszechstronnego wyjaśnienia sprawy.
- § 3. Strony, pokrzywdzony, obrońcy i pełnomocnicy mogą zgłaszać wnioski dowodowe.

Art. 36.

- § 1. W postępowaniu wyjaśniającym nieletni może mieć obrońcę. Jeżeli interesy nieletniego i jego rodziców lub opiekuna pozostają w sprzeczności, a nieletni nie ma obrońcy, prezes sądu wyznacza obrońcę z urzędu.
- § 2. Strony oraz obrońcy i pełnomocnicy mogą, za zezwoleniem sędziego rodzinnego, przeglądać akta sprawy i robić z nich odpisy. Obowiązek uzyskania zezwolenia nie dotyczy prokuratora. Uprawnienie do przeglądania akt i robienia z nich odpisów, z wyłączeniem wywiadów środowiskowych i opinii o nieletnim, przysługuje także pokrzywdzonemu.

Art. 37.

- § 1. Policja lub działający na podstawie szczególnego upoważnienia ustawy organ administracji państwowej zbiera i utrzuła dowody czynów karalnych w wypadkach niecierpiących zwłoki, a w razie potrzeby dokonuje ujęcia nieletniego.
- § 2. Sędzia rodzinny może zlecić dokonanie określonych czynności kuratorowi lub Policji, a w wyjątkowych wypadkach może zlecić Policji dokonanie czynności w określonym zakresie.

- § 3. Po dokonaniu czynności określonych w § 1 sprawę przekazuje się niezwłocznie sędziemu rodzinnemu.

Art. 38.

- § 1. Stronom i innym osobom przysługuje zażalenie na czynności naruszające ich prawa.
- § 2. Zażalenie rozpatruje sąd rodzinny.

Art. 39.

Przesłuchanie nieletniego może być dokonane przez Policję, a w wyjątkowych wypadkach, gdy jest to konieczne ze względu na dobro sprawy – przez organ wymieniony w art. 37 § 1; przesłuchanie nieletniego odbywa się w obecności rodziców lub opiekuna albo obrońcy, a jeżeli zapewnienie ich obecności byłoby w danym wypadku niemożliwe, należy wezwać nauczyciela, przedstawiciela powiatowego centrum pomocy rodzinie lub przedstawiciela organizacji społecznej, do której zadań statutowych należy oddziaływanie wychowawcze na nieletnich lub wspomaganie procesu ich resocjalizacji.

Art. 40.

- § 1. Jeżeli jest to konieczne ze względu na okoliczności sprawy, Policja może zatrzymać, a następnie umieścić w policyjnej izbie dziecka nieletniego, co do którego istnieje uzasadnione podejrzenie, że popełnił czyn karalny, a zachodzi uzasadniona obawa ukrycia się nieletniego lub zatarcia śladów tego czynu, albo gdy nie można ustalić tożsamości nieletniego.
- § 2. Zatrzymanego nieletniego informuje się natychmiast o przyczynach zatrzymania, prawie do złożenia zażalenia, o którym mowa w art. 38, i innych przysługujących mu prawach.
- § 3. Z zatrzymania nieletniego sporządza się protokół.
- § 4. Policja niezwłocznie zawiadamia rodziców lub opiekunów nieletniego o zatrzymaniu. Zawiadomienie przekazywane rodzicom lub opiekunom nieletniego powinno zawierać informacje, o których mowa w § 2.
- § 5. O zatrzymaniu nieletniego należy niezwłocznie, nie później niż w ciągu 24 godzin od chwili zatrzymania, zawiadomić właściwy sąd rodzinny.
- § 6. Zatrzymanego nieletniego należy natychmiast zwolnić i przekazać rodzicom lub opiekunom, jeżeli:
- 1) ustanie przyczyna zatrzymania;
 - 2) poleci to sąd rodzinny;
 - 3) nie został zachowany termin, o którym mowa w § 5;
 - 4) w ciągu 72 godzin od chwili zatrzymania nie ogłoszono nieletniemu postanowienia o umieszczeniu w schronisku dla nieletnich lub tymczasowym umieszczeniu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii albo w zakładzie lub placówce, o których mowa w art. 12.
- § 7. W policyjnej izbie dziecka można również umieścić nieletniego w trakcie samowolnego pobytu poza schroniskiem dla nieletnich lub zakładem poprawczym na czas niezbędny do przekazania nieletniego właściwemu zakładowi, nie dłużej jednak niż na 5 dni.

Art. 41.

Nadzór nad wykonywaniem czynności, o których mowa w art. 37, 39 i 40, sprawuje sędzia rodzinny.

Art. 42.

- § 1. Jeżeli na podstawie zebranych materiałów sędzia rodzinny uzna, że ze względu na okoliczności i charakter sprawy oraz osobowość nieletniego celowe jest zastosowanie środków wychowawczych lub leczniczych, wydaje postanowienie o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym.
- § 2. Jeżeli sędzia rodzinny uzna, że zachodzą warunki do umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym, wydaje postanowienie o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu poprawczym.
- § 3. Jeżeli w toku postępowania wyjaśniającego ujawnione zostaną okoliczności uzasadniające orzeczenie wobec nieletniego kary na podstawie art. 10 § 2 Kodeksu karnego, sędzia rodzinny wydaje postanowienie o przekazaniu sprawy prokuratorowi. W razie ujawnienia nowych okoliczności wskazujących, iż nie zachodzi potrzeba orzeczenia kary, prokurator nie sporządza aktu oskarżenia i przekazuje sprawę sędziemu rodzinnemu.
- § 4. Sędzia rodzinny może przekazać sprawę nieletniego szkole, do której nieletni uczęszcza, albo organizacji społecznej, do której należy, jeżeli uzna, że środki oddziaływania wychowawczego, jakimi dana szkoła lub organizacja rozporządza, są dostateczne; w postanowieniu o przekazaniu sprawy sędzia rodzinny wskazuje w miarę potrzeby środki oddziaływania wychowawczego. Szkoła lub organizacja społeczna jest zobowiązana zawiadamiać sąd rodzinny o nieskuteczności zastosowanych środków oddziaływania wychowawczego.

Art. 43.

- § 1. W postanowieniu o rozpoznaniu sprawy podaje się dane o tożsamości nieletniego oraz o demoralizacji nieletniego.
- § 2. W sprawach o czyn karalny postanowienie powinno zawierać ponadto:
 - 1) dokładne określenie zarzucanego czynu, ze wskazaniem czasu, miejsca i skutków, w tym wysokości wyrządzonej szkody, oraz innych okoliczności jego popełnienia;
 - 2) wskazanie przepisu ustawy karnej, pod który zarzucany czyn podpada;
 - 3) dane o uprzednio stosowanych wobec nieletniego środkach wychowawczych i poprawczych;
 - 4) wykaz dowodów do bezpośredniego przeprowadzenia lub ujawnienia na rozprawie.
- § 3. Postanowienia, o których mowa w art. 42, doręcza się stronom i obrońcy nieletniego. O treści tego postanowienia zawiadamia się pokrzywdzonego.
- § 4. Postanowienie o rozpoznaniu sprawy w postępowaniu poprawczym zastępuje akt oskarżenia.

Rozdział 4

Postępowanie opiekuńczo-wychowawcze

Art. 44.

W postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym stosuje się art. 36 § 1.

Art. 45.

Posiedzenie odbywa się z wyłączeniem jawności, chyba że jawność posiedzenia jest uzasadniona ze względów wychowawczych.

Art. 46.

- § 1. Do postanowienia w przedmiocie zastosowania środków wychowawczych mają odpowiednie zastosowanie przepisy art. 43; w sprawach o czyn karalny postanowienie powinno ponadto zawierać stwierdzenie, czy nieletni zarzucony mu czyn popełnił.
- § 2. Postanowienie w przedmiocie zastosowania środka wychowawczego doręcza się stronom wraz z pouczeniem o trybie i terminie odwołania, o ile nie były obecne na posiedzeniu, na którym zostało ono ogłoszone.

Art. 47.

Jeżeli w postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym ujawnią się okoliczności uzasadniające umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym lub orzeczenie kary, stosuje się odpowiednio przepisy art. 42 § 2 i 3.

Art. 47a.

Środki, o których mowa w art. 12, stosuje się z uwzględnieniem przepisów art. 36 § 1, art. 45–46 oraz art. 49.

Rozdział 5

Postępowanie poprawcze

Art. 48.

W sprawach nieletnich nie stosuje się przepisów:

- 1) o postępowaniu uproszczonym;
- 2) o postępowaniu w sprawach z oskarżenia prywatnego;
- 3) o powództwie cywilnym;
- 4) o warunkowym umorzeniu postępowania;
- 5) o oskarżycielu posiłkowym;
- 6) art. 335, art. 351 i art. 387 Kodeksu postępowania karnego.

Art. 49.

Nieletni musi mieć obrońcę przed sądem, a wcześniej – jeżeli został umieszczony w schronisku dla nieletnich.

Art. 50.

Sąd rodzinny orzeka na rozprawie w składzie jednego sędziego.

Art. 51.

- § 1. O terminie rozprawy zawiadamia się prokuratora oraz nieletniego, jego obrońcę i rodziców lub opiekuna.
- § 2. Udział nieletniego i jego obrońcy w rozprawie jest obowiązkowy.
- § 3. Udział prokuratora w rozprawie jest obowiązkowy w sprawach o czyny karalne określone w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 3, art. 252 § 1 lub 2 oraz w art. 280 Kodeksu karnego. W sprawach o inne czyny karalne niestawiennictwo prokuratora nie tamuje rozpoznania sprawy.
- § 4. Niestawiennictwo rodziców lub opiekuna nie tamuje rozpoznania sprawy, chyba że sąd uzna ich obecność za niezbędną.

Art. 52.

Sąd może wezwać na rozprawę lub posiedzenie rodziców albo opiekuna nieletniego. W razie ich nieusprawiedliwionego niestawiennictwa mają odpowiednie zastosowanie przepisy o środkach przymusu stosowanych wobec świadka.

Art. 53.

- § 1. Rozprawa odbywa się z wyłączeniem jawności, chyba że jawność rozprawy jest uzasadniona ze względów wychowawczych.
- § 2. Podczas rozprawy sąd wysłuchuje wyjaśnień nieletniego, poza tym nieletni pozostaje w sali rozpraw, jeżeli sąd uzna to za celowe, w szczególności ze względów wychowawczych lub dla obrony nieletniego i wyjaśnienia okoliczności sprawy.

Art. 54.

Nieletni może czynić uwagi i składać wyjaśnienia co do każdego dowodu przeprowadzonego w jego obecności. Wywiady środowiskowe oraz opinie o nieletnim powinny być odczytywane w jego nieobecności, chyba że szczególne względy wychowawcze przemawiają za celowością zapoznania nieletniego z ich treścią.

Art. 55.

- § 1. Jeżeli sąd dojdzie do przekonania, że wystarczające jest zastosowanie środków wychowawczych, wydaje postanowienie o zastosowaniu tych środków.
- § 2. W sprawie umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym sąd orzeka wyrokiem.
- § 3. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio do środków, o których mowa w art. 12.

Rozdział 6

(uchylony).

Rozdział 7

Postępowanie odwoławcze

Art. 58.

Środki odwoławcze od orzeczeń wydanych w sprawach nieletnich rozpoznaje sąd wojewódzki²⁾ w składzie trzech sędziów.

Art. 59.

- § 1. Jeżeli wobec nieletniego zastosowano środek poprawczy lub gdy środek odwoławczy zawiera wniosek o orzeczenie środka poprawczego, postępowanie odwoławcze toczy się na podstawie Kodeksu postępowania karnego przy zachowaniu przepisów niniejszej ustawy o postępowaniu poprawczym.
- § 2. W innych wypadkach niż określone w § 1 postępowanie odwoławcze toczy się na podstawie Kodeksu postępowania cywilnego, przy zachowaniu przepisów niniejszej ustawy o postępowaniu opiekuńczo-wychowawczym, jednakże sąd odwoławczy może zmienić ustalenie w zakresie stanu faktycznego, dokonane w postępowaniu przed sądem rodzinnym, również na podstawie odmiennej oceny dowodów.
- § 3. Udział nieletniego w rozprawie nie jest obowiązkowy. Sąd zarządza jednak doprowadzenie nieletniego umieszczonego w placówce, zakładzie lub schronisku dla nieletnich, o których mowa w art. 26 i art. 27, jeżeli uzna to za konieczne, a także gdy domagają się tego strony lub obrońca nieletniego.

Art. 60.

Środki odwoławcze wniesione przez nieletniego albo jego rodziców lub opiekuna uważa się za zwrócone przeciwko całości orzeczenia, chyba że dotyczą tylko kosztów postępowania.

Art. 61.

Od orzeczeń wydanych w sprawach o popełnienie czynu karalnego stronom przysługuje odwołanie również co do faktu popełnienia czynu i jego kwalifikacji prawnej.

Art. 62.

W sprawie nieletniego orzeczenie ulega uchyleniu lub zmianie także w razie stwierdzenia nieodpowiedniego zastosowania środka wychowawczego lub poprawczego albo środka określonego w art. 7 lub 12.

Art. 63.

- § 1. Jeżeli wobec nieletniego zastosowano środki wychowawcze albo inne środki określone w art. 6 lub 12, a środek odwoławczy nie zawiera wniosku o orzeczenie środka poprawczego lub kary, to w wyniku postępowania odwoławczego nie można orzec ani środka poprawczego, ani kary.

²⁾ Obecnie: sąd okręgowy, stosownie do art. 4 ustawy z dnia 18 grudnia 1998 r. o zmianie ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych (Dz. U. Nr 160, poz. 1064), która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1999 r.

- § 2. Jeżeli wobec nieletniego zastosowano środek poprawczy, a środek odwoławczy nie zawiera wniosku o orzeczenie kary, to w wyniku postępowania odwoławczego nie można orzec kary.

Art. 63a.

Przepisy art. 62 i 63 mają odpowiednie zastosowanie w razie orzeczenia środka wychowawczego lub poprawczego na podstawie art. 10 § 4 Kodeksu karnego lub art. 5 § 2 Kodeksu karnego skarbowego.

Dział IV

Postępowanie wykonawcze

Rozdział 1

Przepisy ogólne

Art. 64.

Postępowanie wykonawcze należy wszcząć bezzwłocznie, gdy orzeczenie stało się wykonalne.

Art. 65.

- § 1. Wykonywanie środków wychowawczych i poprawczych ma na celu wychowanie nieletniego na świadomego i uczciwego obywatela i odbywa się z uwzględnieniem wskazań nauki i doświadczeń pedagogicznych.
- § 2. Działalność wychowawcza powinna zmierzać przede wszystkim do wszechstronnego rozwoju osobowości i uzdolnień nieletniego oraz do kształtowania i utrwalania w nim społecznie pożądanej postawy i poczucia odpowiedzialności, tak by był on odpowiednio przygotowany do społecznie użytecznej pracy.
- § 3. Wykonywanie środków powinno doprowadzić także do prawidłowego spełniania przez rodziców lub opiekuna ich obowiązków wobec nieletniego.
- § 4. Do wykonywania środków można włączyć również organizacje młodzieżowe i inne organizacje społeczne.

Art. 65a.

Nieletni jest obowiązany podporządkować się wydanemu w stosunku do niego orzeczeniu oraz stosować się do poleceń podmiotu biorącego udział w wykonaniu orzeczenia.

Art. 66.

- § 1. Organizacja i system wychowawczy w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii i schroniskach dla nieletnich oraz w zakładach poprawczych powinny zapewniać możliwość indywidualnego oddziaływania na nieletnich odpowiednio do ich osobowości i potrzeb wychowawczych.
- § 2. Placówki, zakłady i schroniska dla nieletnich, o których mowa w § 1, zapewniają w szczególności nauczanie ogólnokształcące i zawodowe, działalność kulturalno-oświatową i sportową, działalność mającą na celu rozwijanie ak-

tywności społecznej nieletnich i wdrożenie ich do pracy społecznie użytecznej, a także dostęp do świadczeń zdrowotnych.

- § 3. Korespondencja nieletniego umieszczonego w placówce, zakładzie lub schronisku dla nieletnich, o których mowa w § 1, z wyjątkiem korespondencji z organami państwowymi i samorządowymi, w szczególności z Rzecznikiem Praw Obywatelskich i z Rzecznikiem Praw Dziecka oraz organami powołanymi na podstawie ratyfikowanych w drodze ustawy przez Rzeczpospolitą Polską umów międzynarodowych dotyczących ochrony praw człowieka, może być kontrolowana przez dyrektora zakładu, placówki lub schroniska bądź przez upoważnionego przez niego pracownika pedagogicznego, wyłącznie w przypadkach powzięcia uzasadnionego podejrzenia, iż zawiera ona treści godzące w porządek prawny, bezpieczeństwo zakładu, placówki lub schroniska, w zasady moralności publicznej bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub resocjalizacji nieletniego. W razie stwierdzenia takich treści korespondencji nie doręcza się, powiadamiając o tym nieletniego oraz sąd rodzinny wykonujący orzeczenie, podając powody tej decyzji. Nieletniego poucza się o prawie do złożenia zażalenia, o którym mowa w art. 38. Zatrzymaną korespondencję włącza się do akt osobowych nieletniego.
- § 4. Dyrektor zakładu, placówki lub schroniska, o których mowa w § 1, może ograniczyć lub zakazać kontaktów nieletniego z osobami spoza zakładu, placówki lub schroniska dla nieletnich wyłącznie w przypadku, gdy kontakt ten stwarzałby zagrożenie dla porządku prawnego, bezpieczeństwa zakładu, placówki lub schroniska bądź może wpłynąć niekorzystnie na przebieg toczącego się postępowania lub proces resocjalizacji nieletniego.
- § 5. W wypadku, o którym mowa w § 4, dyrektor zakładu, placówki lub schroniska dla nieletnich niezwłocznie zawiadamia nieletniego i sąd rodzinny wykonujący orzeczenie o powodach decyzji. Sąd może uchylić decyzję dyrektora.

Art. 66a.

- § 1. Nieletni ma prawo do wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych oraz bezpośredniego uczestniczenia w nabożeństwach odprawianych w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich w dni świąteczne, słuchania nabożeństw transmitowanych przez środki masowego przekazu, a także do posiadania służących do wykonywania praktyk religijnych książek, pism i przedmiotów.
- § 2. Nieletni ma prawo do uczestniczenia w prowadzonym w placówkach, zakładach i schroniskach dla nieletnich, o których mowa w art. 66 § 1, nauczaniu religii, działalności charytatywnej lub społecznej kościoła lub innego związku wyznaniowego, a także do spotkań indywidualnych z duchownym kościoła lub innego związku wyznaniowego, do którego należy. Duchowni ci mogą odwiedzać nieletnich w pomieszczeniach, w których przebywają.
- § 3. Miejsce, sposób i czas uczestniczenia w lekcjach religii i organizowania innych form życia religijnego dyrektor zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich ustala w porozumieniu z kapelanami.
- § 4. Korzystanie z wolności religijnej nie może naruszać zasad tolerancji ani zakłócać ustalonego porządku w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich.
- § 5. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady uczestniczenia w lekcjach religii i praktykach religijnych, korzystania z posług religijnych i organizacji pracy duszpasterskiej w zakładach popraw-

czych i schroniskach dla nieletnich, mając na uwadze zasadę uwzględniania woli zainteresowanych uczestniczeniem w lekcjach religii, wykonywaniem praktyk religijnych i korzystaniem z posług religijnych, a także potrzebę przestrzegania praw nieletnich oraz konieczność zapewnienia bezpieczeństwa i prawidłowości funkcjonowania zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich.

Art. 67.

Policja w zakresie postępowania wykonawczego wykonuje polecenia sądu rodzinnego.

Art. 68.

Przepis art. 17 § 2 nie ma zastosowania w wypadkach, gdy wykonywany jest środek polegający na umieszczeniu nieletniego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii, publicznym zakładzie opieki zdrowotnej, domu pomocy społecznej albo w zakładzie poprawczym.

Art. 69.

- § 1. Sąd rodzinny wykonuje środki orzeczone na podstawie niniejszej ustawy oraz na podstawie art. 10 § 4 Kodeksu karnego lub art. 5 § 2 Kodeksu karnego skarbowego.
- § 2. Orzeczenie o karze wykonuje sąd właściwy według Kodeksu karnego wykonawczego na podstawie przepisów tego kodeksu.
- § 3. Sąd rodzinny, wykonując środki wychowawcze, o których mowa w art. 6 pkt 7 i 8, stosuje odpowiednio przepisy Kodeksu karnego wykonawczego.

Art. 70.

- § 1. Strony postępowania oraz obrońca nieletniego mogą składać wnioski, a w przypadkach przewidzianych w ustawie wносить zażalenia na postanowienia wydane w postępowaniu wykonawczym.
- § 2. W sprawach nieletnich umieszczonych w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, młodzieżowych ośrodkach socjoterapii, publicznych zakładach opieki zdrowotnej, domach pomocy społecznej oraz w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych wnioski w postępowaniu wykonawczym może również składać dyrektor właściwego zakładu.

Art. 71.

- § 1. Sąd rodzinny może na czas określony odroczyć lub przerwać wykonywanie środków wychowawczych lub środka poprawczego w razie choroby nieletniego lub z innych ważnych przyczyn.
- § 2. Sąd rodzinny może odwołać odroczenie lub przerwę wykonywania środków wychowawczych lub środka poprawczego w razie ustania przyczyny, dla której zostały udzielone, lub w wypadku, gdy nieletni nie korzysta z odroczenia lub przerwy w celu, w jakim zostały udzielone, albo rażąco narusza porządek prawny.

Art. 72.

O umieszczeniu nieletniego w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii albo w publicznym zakładzie opieki zdrowotnej lub w domu pomocy społecznej oraz o umieszczeniu w zakładzie poprawczym, jak również o każdej zmianie tego zakładu, placówki, ośrodka lub domu pomocy społecznej dyrektor zakładu, placówki, ośrodka lub domu pomocy społecznej zawiadamia sąd rodzinny, który wykonuje orzeczenie.

Art. 73.

- § 1. Wykonywanie środków, o których mowa w art. 6 pkt 2, 3 i 6 oraz w art. 7 i 8, jak również umieszczenie w rodzinie zastępczej lub młodzieżowym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii lub w publicznym zakładzie opieki zdrowotnej albo domu pomocy społecznej ustaje z mocy prawa z chwilą ukończenia przez nieletniego lat 18, a wykonywanie pozostałych środków – z chwilą ukończenia lat 21; jeżeli środki wychowawcze zastosowano na podstawie art. 10 § 4 Kodeksu karnego lub art. 5 § 2 Kodeksu karnego skarbowego – wykonywanie ich ustaje z mocy prawa z chwilą ukończenia przez sprawcę lat 21.
- § 2. Jeżeli nieletni ukończy lat 18 przed zakończeniem roku szkolnego, sąd rodzinny może przedłużyć na okres do zakończenia roku szkolnego przebywanie w *zakładzie wychowawczym*³⁾.
- § 3. W razie powołania nieletniego do zasadniczej służby wojskowej, zasadniczej służby w obronie cywilnej albo służby zastępczej, wykonywanie środków wychowawczych ustaje z mocy prawa.

Art. 74.

- § 1. Zastosowany tymczasowo wobec nieletniego środek, o którym mowa w art. 26 i 27, trwa do czasu przystąpienia do wykonywania orzeczenia, chyba że sąd rodzinny postanowił inaczej.
- § 2. W razie gdy wykonanie orzeczenia o umieszczeniu nieletniego w zakładzie poprawczym natrafiłoby na niedające się usunąć przeszkody, sąd rodzinny stosuje nadzór kuratora, a w wyjątkowych wypadkach uznając, że ze względów wychowawczych jest to konieczne, może orzec umieszczenie nieletniego w schronisku dla nieletnich. Nieletni pozostaje w schronisku dla nieletnich do czasu umieszczenia go we właściwym zakładzie, jednakże pobyt w schronisku nie może wówczas przekroczyć 3 miesięcy.
- § 3. Jeżeli orzeczono umieszczenie w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii, a zachodzą warunki, o których mowa w § 2, sąd rodzinny może zastosować środki przewidziane w art. 26.

Art. 75.

- § 1. W postępowaniu wykonawczym sąd rodzinny orzeka z urzędu lub na wniosek.

³⁾ Obecnie „placówce resocjalizacyjnej”, stosownie do art. 9 ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o zmianie Kodeksu postępowania karnego, ustawy o ustroju sądów wojskowych, ustawy o opłatach w sprawach karnych i ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich (Dz. U. Nr 89, poz. 443), która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1996 r.

- § 2. Sąd rodzinny orzeka na posiedzeniu.
- § 3. W sprawach określonych w art. 11 § 3, art. 86 § 1, art. 87 § 3 i 3a, art. 88 § 1 i 3 oraz art. 93–94 o terminie posiedzenia zawiadamia się oprócz prokuratora również nieletniego i jego obrońcę oraz rodziców lub opiekuna.
- § 4. W miarę potrzeby sąd rodzinny wysłuchuje nieletniego oraz jego rodziców lub opiekuna.
- § 5. Na postanowienie w sprawach, o których mowa w § 3, oraz w sprawach o zmianę środka wychowawczego, o zastosowanie środka leczniczo-wychowawczego w postępowaniu wykonawczym, o odwołanie odroczenia lub przerwy wykonywania środków wychowawczych lub poprawczych, o przeniesieniu nieletniego do zakładu poprawczego o wzmożonym nadzorze wychowawczym, o ukaraniu dyscyplinarnym przez sędziego rodzinnego, jak również o odmowie zwolnienia z zakładu poprawczego albo z zakładu psychiatrycznego lub innego zakładu leczniczego – zażalenie przysługuje również nieletniemu, jego obrońcy, rodzicom lub opiekunowi.
- § 6. Postanowienia wydane w toku wykonywania środka poprawczego, na które przysługuje zażalenie, doręcza się prokuratorowi, nieletniemu i jego obrońcy oraz rodzicom lub opiekunowi.
- § 7. Ponownego wniosku o warunkowe zwolnienie z zakładu poprawczego, złożonego przez nieletniego, jego obrońcę oraz rodziców lub opiekuna przed upływem 6 miesięcy od wydania postanowienia o odmowie warunkowego zwolnienia, nie rozpoznaje się aż do upływu tego okresu.

Art. 76.

- § 1. Jeżeli rodzice lub opiekun nie mogą zapewnić nieletniemu zwalnianemu z młodzieżowego ośrodka wychowawczego, młodzieżowego ośrodka socjoterapii, publicznego zakładu opieki zdrowotnej, domu pomocy społecznej, zakładu poprawczego, schroniska dla nieletnich albo opuszczającemu rodzinę zastępczą niezbędnych warunków wychowawczych i bytowych – udziela się nieletniemu pomocy.
- § 2. Zasady i zakres udzielania pomocy, o której mowa w § 1, regulują odrębne przepisy.
- § 3. Pomocy nieletnim mogą udzielać również stowarzyszenia, fundacje i organizacje społeczne, których celem jest pomoc w społecznej readaptacji nieletniego, oraz osoby godne zaufania.

Art. 77.

- § 1. Nadzór nad wykonywaniem orzeczeń o skierowaniu nieletniego do ośrodka kuratorskiego, o umieszczeniu w młodzieżowym ośrodku wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii, domu pomocy społecznej, publicznym zakładzie opieki zdrowotnej, schronisku dla nieletnich i zakładzie poprawczym, jak również decyzji o umieszczeniu w policyjnej izbie dziecka, sprawuje sędzia rodzinny.
- § 2. Nadzór sprawowany przez sędziego rodzinnego obejmuje legalność umieszczenia nieletniego oraz prawidłowość wykonywania orzeczenia, zwłaszcza w zakresie stosowanych metod i środków oddziaływania, warunków, w jakich przebywają nieletni, jak również przestrzegania ich praw i obowiązków. W tym celu sędzia rodzinny ma w każdym czasie prawo wstępu na teren nadzorowanej jednostki oraz do pomieszczeń, w których przebywają nieletni, a tak-

że przeglądania dokumentów i żądania wyjaśnień od administracji odpowiednich zakładów, przeprowadzania na osobności rozmów z nieletnimi oraz badania ich próśb i skarg.

§ 3. Sędzia rodzinny sprawuje nadzór w szczególności przez:

- 1) okresowe kontrole jednostek nadzorowanych lub kontrole przeprowadzane doraźnie obejmujące całokształt spraw poddanych nadzorowi albo niektóre zagadnienia w tym zakresie; okresowe kontrole przeprowadza się co najmniej raz w roku;
- 2) wydawanie zaleceń pokontrolnych oraz kontrolowanie prawidłowości i terminowości ich realizacji;
- 3) podejmowanie w miarę potrzeby innych czynności i decyzji zmierzających do usunięcia uchybień i zapobieżenia ich powstawaniu.

§ 4. Przepisy § 1–3 nie naruszają ustawowych uprawnień prokuratora w tym zakresie.

Art. 78.

Minister Sprawiedliwości, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania, ministrem właściwym do spraw wewnętrznych i ministrem właściwym do spraw zdrowia, określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowy sposób wykonywania przez sędziów rodzinnych nadzoru, o którym mowa w art. 77, określając w szczególności tryb przeprowadzania kontroli, sposób dokumentowania jej przebiegu i wyników oraz tryb wykonywania zaleceń wydanych w toku sprawowania nadzoru.

Rozdział 2

Środki wychowawcze i lecznicze

Art. 79.

- § 1. Sąd rodzinny może zmieniać lub uchylać środki wychowawcze, jeżeli względy wychowawcze za tym przemawiają; dotyczy to również środków wychowawczych stosowanych w okresie próby.
- § 2. Sąd rodzinny może odstąpić od stosowania orzeczonego wobec nieletniego środka wychowawczego w razie podjęcia przez nieletniego nauki lub pracy w zakładzie lub innej instytucji powołanej do przygotowania zawodowego.
- § 3. Sąd rodzinny może uchylić orzeczonego wobec nieletniego zakaz prowadzenia pojazdów, jeżeli ustały przyczyny uzasadniające dalsze stosowanie tego środka.
- § 4. Jeżeli w toku wykonywania środka wychowawczego lub poprawczego okaże się, że wobec nieletniego należy zastosować środki o charakterze leczniczo-wychowawczym, sąd rodzinny może orzec umieszczenie nieletniego w odpowiednim zakładzie.

Art. 80.

- § 1. Dyrektor publicznego zakładu opieki zdrowotnej lub domu pomocy społecznej ma obowiązek zawiadamiać sąd, który wykonuje orzeczenie, nie rzadziej niż co 6 miesięcy, o stanie zdrowia nieletniego umieszczonego w zakładzie lub domu pomocy społecznej i o postępach w leczeniu.

- § 2. Dyrektor zakładu lub domu pomocy społecznej niezwłocznie zawiadamia sąd, jeżeli uzna, że w związku ze zmianą stanu zdrowia nieletniego jego dalsze pozostawanie w zakładzie lub domu pomocy społecznej nie jest konieczne.
- § 3. Sąd, nie rzadziej niż co 6 miesięcy, a w wypadku określonym w § 2 – niezwłocznie, rozstrzyga na podstawie opinii lekarskiej o potrzebie dalszego pobytu nieletniego w zakładzie lub domu pomocy społecznej.
- § 4. Wobec nieletniego zwalnianego z zakładu lub domu pomocy społecznej sąd rodzinny stosuje w razie potrzeby środki wychowawcze.

Art. 81.

Minister właściwy do spraw oświaty i wychowania, w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości, określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w młodzieżowym ośrodku wychowawczym oraz młodzieżowym ośrodku socjoterapii, w szczególności wskazując organ odpowiedzialny za kierowanie nieletnich do odpowiednich placówek i uwzględniając sprawność postępowania, konieczność zapewnienia bezpieczeństwa tych placówek, właściwych warunków pobytu nieletnich i przestrzegania ich praw.

Art. 82.

- § 1. Minister właściwy do spraw zdrowia w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w publicznych zakładach opieki zdrowotnej, w szczególności wskazując organ odpowiedzialny za kierowanie nieletnich do odpowiednich zakładów, biorąc pod uwagę konieczność zapewnienia sprawności postępowania, bezpieczeństwa tych placówek, właściwych warunków pobytu nieletnich i przestrzegania ich praw.
- § 2. Minister właściwy do spraw zabezpieczenia społecznego w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowy sposób i tryb kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu nieletnich w domach pomocy społecznej oraz formy opieki, a także wskaże organ odpowiedzialny za kierowanie nieletnich do odpowiednich domów, biorąc pod uwagę konieczność zapewnienia sprawności postępowania.

Art. 83.

- § 1. Minister właściwy do spraw wewnętrznych sprawuje zwierzchni nadzór nad policyjnymi izbami dziecka.
- § 2. Policyjne izby dziecka tworzą i znoszą komendanci wojewódzcy oraz Komendant Stołeczny Policji w porozumieniu z Komendantem Głównym Policji.
- § 3. Minister właściwy do spraw wewnętrznych w porozumieniu z Ministrem Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe zasady pobytu nieletnich w policyjnych izbach dziecka, mając na uwadze stworzenie właściwych warunków pobytu nieletnich i przestrzegania ich praw, względy bezpieczeństwa, a także sprawność postępowania oraz odpowiednie rozdzielenie nieletnich ze względu na charakter czynów, których się dopuścili, i stopień ich demoralizacji.

Art. 84.

- § 1. Minister Sprawiedliwości sprawuje zwierzchni nadzór nad rodzinnymi ośrodkami diagnostyczno-konsultacyjnymi oraz ośrodkami kuratorskimi.
- § 2. Minister Sprawiedliwości, w drodze zarządzenia, tworzy i znosi rodzinne ośrodki diagnostyczno-konsultacyjne.
- § 3. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, organizację i zakres działania rodzinnych ośrodków diagnostyczno-konsultacyjnych, w szczególności obejmujący diagnozowanie nieletnich i ich środowiska rodzinnego, poradnictwo i opiekę specjalistyczną nad nieletnimi, a także diagnozowanie i poradnictwo w zakresie przeciwdziałania i zapobiegania demoralizacji.
- § 4. Na wniosek prezesów sądów rejonowych prezesi sądów okręgowych tworzą i znoszą ośrodki kuratorskie.
- § 5. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, tryb i szczegółowe zasady tworzenia i znoszenia ośrodków kuratorskich, sposób wykonywania nadzoru nad ośrodkami kuratorskimi, ich organizację i zakres działania, mając w szczególności na względzie dobór właściwych metod wychowania resocjalizacyjnego w środowisku pobytu nieletniego.

Rozdział 3**Środek poprawczy****Art. 85.**

- § 1. Sąd rodzinny, kierując do wykonania orzeczenie o umieszczeniu nieletniego w zakładzie poprawczym, może określić rodzaj tego zakładu.
- § 2. Zmiana rodzaju zakładu w wypadku określonym w § 1 oraz przeniesienie nieletniego do zakładu poprawczego o wzmożonym nadzorze wychowawczym wymagają zgody sędziego rodzinnego, chyba że ze względu na szczególne okoliczności sprawy konieczne jest natychmiastowe przeniesienie nieletniego; przeniesienie takie wymaga zatwierdzenia przez sędziego rodzinnego.
- § 3. W wypadkach, o których mowa w § 2, orzeka w drodze postanowienia sędzia rodzinny sprawujący nadzór nad zakładem poprawczym, w którym nieletni przebywa.

Art. 86.

- § 1. Sąd rodzinny może warunkowo zwolnić nieletniego z zakładu poprawczego, jeżeli postępy w jego wychowaniu pozwalają przypuszczać, że po zwolnieniu z zakładu nieletni będzie przestrzegał porządku prawnego i zasad współżycia społecznego.
- § 2. Warunkowe zwolnienie z zakładu nie może nastąpić wcześniej niż po upływie 6 miesięcy od umieszczenia nieletniego w zakładzie; do okresu tego sąd może zaliczyć okres pobytu nieletniego w schronisku dla nieletnich.

Art. 87.

- § 1. Orzekając warunkowe zwolnienie z zakładu poprawczego, sąd rodzinny ustala okres próby od roku do lat 3; okres próby nie może jednak trwać dłużej niż do ukończenia przez sprawcę lat 21.
- § 2. Do warunkowo zwolnionego sąd stosuje środki wychowawcze.

- § 3. Jeżeli w okresie próby warunkowo zwolniony uległ ponownie demoralizacji albo uchyla się od wykonywania nałożonych na niego obowiązków lub od nadzoru, sąd rodzinny może odwołać warunkowe zwolnienie i zarządzić umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym.
- § 3a. W razie popełnienia przez nieletniego czynu karalnego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 3, art. 252 § 1 lub 2 oraz w art. 280 Kodeksu karnego i braku podstaw do rozpoznania sprawy przez sąd właściwy według przepisów Kodeksu postępowania karnego, sąd odwołuje warunkowe zwolnienie i zarządza umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym. Warunkowego zwolnienia oraz art. 90 nie stosuje się przez okres roku od chwili ponownego umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym.
- § 4. Jeżeli w okresie próby i w ciągu dalszych 3 miesięcy odwołanie warunkowego zwolnienia nie nastąpiło, orzeczenie o umieszczeniu w zakładzie z mocy prawa uważa się za niebyłe.

Art. 88.

- § 1. Jeżeli po wydaniu orzeczenia o umieszczeniu nieletniego w zakładzie poprawczym, a przed umieszczeniem go w takim zakładzie albo po upływie okresu odroczenia lub przerwy wykonania umieszczenia w zakładzie poprawczym w zachowaniu nieletniego nastąpiła istotna poprawa, sąd rodzinny może warunkowo odstąpić od wykonania orzeczenia.
- § 2. Odstępując warunkowo od wykonania orzeczenia, sąd stosuje wobec nieletniego środki wychowawcze.
- § 3. Sąd rodzinny może w każdym czasie – jeżeli względy wychowawcze tego wymagają – zarządzić umieszczenie nieletniego w zakładzie poprawczym.
- § 4. Jeżeli w ciągu 2 lat od wydania postanowienia o warunkowym odstąpieniu od wykonania orzeczenia i w ciągu dalszych 3 miesięcy nie zarządzono umieszczenia nieletniego w zakładzie poprawczym, orzeczenie o umieszczeniu w zakładzie z mocy prawa uważa się za niebyłe.

Art. 89.

Orzeczenie środka poprawczego uważa się z mocy prawa za niebyłe z chwilą ukończenia przez sprawcę lat 23, jeżeli przepis szczególny nie stanowi inaczej.

Art. 90.

- § 1. Dyrektor zakładu poprawczego może umieścić nieletniego na czas określony poza zakładem, jeżeli przemawiają za tym:
- 1) względy szkoleniowo-wychowawcze, a w szczególności możliwość zdobycia wykształcenia, zawodu, a także niezbędnych kwalifikacji lub uprawnień,
 - 2) możliwość podjęcia zatrudnienia,
 - 3) potrzeba specjalistycznego leczenia lub
 - 4) szczególne względy rodzinne,
- a ocena zachowania nieletniego wskazuje, iż będzie możliwe roztoczenie nad nim skutecznego nadzoru.
- § 2. Nieletni umieszczony poza zakładem poprawczym jest nadal wychowankiem tego zakładu. Zakład jest obowiązany roztoczyć nad nim nadzór. Dyrektor za-

kładu poprawczego może w każdym czasie odwołać decyzję o umieszczeniu nieletniego poza zakładem, jeżeli ustały przyczyny, o których mowa w § 1.

- § 3. O decyzji w sprawie umieszczenia nieletniego poza zakładem poprawczym dyrektor zakładu zawiadamia sąd rodzinny, który wykonuje orzeczenie. Do wykonania decyzji, o której mowa w § 1, dyrektor zakładu może przystąpić po zaakceptowaniu jej przez sąd rodzinny. Sąd rodzinny zajmuje stanowisko w terminie 14 dni od otrzymania decyzji dyrektora.
- § 4. Sąd rodzinny może w każdym czasie uchylić decyzję dyrektora zakładu poprawczego.

Art. 91.

- § 1. W braku podstaw do rozpoznania sprawy przez sąd właściwy według przepisów Kodeksu postępowania karnego, fakt popełnienia przez wychowanka zakładu poprawczego czynu karalnego przed ukończeniem lat 17 stwierdza postanowieniem sąd rodzinny na podstawie wyników postępowania wyjaśniającego. Odpis prawomocnego postanowienia sąd rodzinny przesyła dyrektorowi zakładu poprawczego w celu zastosowania wobec wychowanka środka dyscyplinarnego.
- § 2. Stwierdzając popełnienie przez wychowanka zakładu poprawczego czynu karalnego określonego w art. 134, art. 148 § 1, 2 lub 3, art. 156 § 1 lub 3, art. 163 § 1 lub 3, art. 166, art. 173 § 1 lub 3, art. 197 § 3, art. 252 § 1 lub 2 oraz w art. 280 Kodeksu karnego, sąd rodzinny orzeka także w przedmiocie przeniesienia nieletniego do zakładu poprawczego o wzmożonym nadzorze wychowawczym bądź zastosowania art. 79 § 4. Od postanowienia sądu przysługuje apelacja.
- § 3. W wypadku, o którym mowa w § 2, do czasu prawomocnego rozpoznania sprawy nieletniego umieszcza się w schronisku dla nieletnich.
- § 4. Wobec nieletniego przeniesionego zgodnie z § 2 do zakładu poprawczego o wzmożonym nadzorze wychowawczym nie stosuje się przez okres oznaczony w orzeczeniu sądu, nie krótszy niż rok, warunkowego zwolnienia oraz art. 90.
- § 5. Do ustalania właściwości sądu stosuje się art. 17. W przypadku gdy czyn karalny został popełniony na terenie zakładu poprawczego, właściwy jest sąd rodzinny miejsca położenia zakładu, który o podjętych czynnościach zawiadamia sąd rodzinny właściwości ogólnej.
- § 6. Dyrektor zakładu poprawczego powiadamia sąd rodzinny wykonujący orzeczenie i sędziego rodzinnego sprawującego nadzór nad zakładem poprawczym o każdym przypadku popełnienia przez wychowanka zakładu poprawczego czynu karalnego, a jeżeli nieletni popełnił czyn zabroniony po ukończeniu lat 17 – także prokuratora.

Art. 92.

- § 1. Jeżeli sprawca, wobec którego orzeczono umieszczenie w zakładzie poprawczym, został skazany na karę pozbawienia wolności, wykonuje się karę pozbawienia wolności.
- § 2. Sąd rodzinny umarza postępowanie w przedmiocie wykonania środka poprawczego po otrzymaniu zawiadomienia o osadzeniu nieletniego w zakładzie karnym.

Art. 93.

- § 1. Jeżeli sprawca, wobec którego orzeczono umieszczenie w zakładzie poprawczym, został skazany na karę ograniczenia wolności, wykonanie tej kary ulega odroczeniu do chwili zwolnienia nieletniego z zakładu poprawczego. Przed zwolnieniem z zakładu poprawczego sąd rodzinny decyduje, czy wykonać tę karę, czy odstąpić od jej wykonania.
- § 2. Przepis § 1 stosuje się odpowiednio do zastępczej kary pozbawienia wolności oraz kary aresztu.

Art. 94.

Jeżeli nieletni, wobec którego orzeczono umieszczenie w zakładzie poprawczym, ukończył lat 18 przed rozpoczęciem wykonania orzeczenia, sąd rodzinny decyduje, czy wykonać orzeczony środek, czy od jego wykonania odstąpić i wymierzyć sprawcy karę. Wymierzając karę sąd stosuje nadzwyczajne jej złagodzenie. W szczególnie uzasadnionych wypadkach sąd może odstąpić od wymierzenia kary, zwłaszcza gdy w zachowaniu sprawcy nastąpiła istotna poprawa. W razie wymierzenia kary pozbawienia wolności albo kary ograniczenia wolności czas jej trwania nie może przekroczyć okresu, jaki pozostaje do ukończenia przez sprawcę lat 21.

Art. 95.

- § 1. Minister Sprawiedliwości sprawuje zwierzchni nadzór nad schroniskami dla nieletnich i zakładami poprawczymi.
- § 2. Minister Sprawiedliwości, w drodze zarządzenia, tworzy i znosi schroniska dla nieletnich i zakłady poprawcze.
- § 3. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, rodzaje schronisk dla nieletnich i zakładów poprawczych, w zależności od stosowanych wobec nieletnich środków i form oddziaływania wychowawczego, resocjalizacyjnego i terapeutycznego, sposób wykonywania nadzoru, o którym mowa w § 1, organizację tych schronisk i zakładów oraz szczegółowe zasady kierowania, przyjmowania, przenoszenia, zwalniania i pobytu w nich nieletnich, uwzględniając konieczność zapewnienia sprawności postępowania, bezpieczeństwa schronisk i zakładów, właściwych warunków pobytu i przestrzegania praw nieletnich, a także sposób wykonywania nadzoru pedagogicznego w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych.
- § 4. Zasady kształcenia i wychowania w schroniskach dla nieletnich i zakładach poprawczych regulują odrębne przepisy.

Rozdział 4

**Stosowanie środków przymusu bezpośredniego wobec nieletniego umieszczonego
w zakładzie poprawczym, w schronisku dla nieletnich, młodzieżowym ośrodku
wychowawczym, młodzieżowym ośrodku socjoterapii**

Art. 95a.

- § 1. Środki przymusu bezpośredniego mogą być stosowane w razie bezskuteczności środków oddziaływania psychologiczno-pedagogicznego. Środki te stosuje się wyłącznie w celu przeciwdziałania:

- 1) usiłowaniu targnięcia się nieletniego na życie lub zdrowie własne albo innej osoby,
 - 2) nawoływaniu do buntu,
 - 3) zbiorowej ucieczce,
 - 4) niszczeniu mienia powodującemu poważne zakłócenie porządku,
 - 5) samowolnemu opuszczaniu przez nieletniego zakładu poprawczego, schroniska dla nieletnich, młodzieżowego ośrodka wychowawczego, młodzieżowego ośrodka socjoterapii,
- a także
- 6) w celu doprowadzenia nieletniego do takiego zakładu, placówki lub ośrodka.
- § 2. Środków przymusu bezpośredniego nie można stosować dłużej niż wymaga tego potrzeba, a także nie można ich stosować jako kary.
- § 3. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego powinno być odpowiednie do stopnia zagrożenia i następować dopiero po uprzednim ostrzeżeniu o możliwości ich użycia.
- § 4. Wobec nieletniego można stosować następujące środki przymusu bezpośredniego:
- 1) siłę fizyczną;
 - 2) umieszczenie w izbie izolacyjnej;
 - 3) założenie pasa obezwładniającego lub kaftana bezpieczeństwa.
- § 5. Środki przymusu bezpośredniego, o których mowa w § 4 pkt 2 i 3, stosuje się wyłącznie wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich, jedynie w przypadku, o którym mowa w § 1 pkt 1.
- § 6. Środków przymusu bezpośredniego wymienionych w § 4 pkt 3 nie stosuje się względem nieletniego dotkniętego kalectwem. Wobec nieletniej o widocznej ciąży stosuje się wyłącznie siłę fizyczną.
- § 7. Jeżeli jest to konieczne, można stosować wobec nieletniego umieszczonego w zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich jednocześnie różne środki przymusu bezpośredniego, z tym że środek określony w § 4 pkt 2 nie może być stosowany dłużej niż 48 godzin, a wobec nieletniego w wieku do 14 lat – dłużej niż 12 godzin.
- § 8. Do określenia przypadków oraz warunków i sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w publicznych zakładach opieki zdrowotnej i domach pomocy społecznej stosuje się odrębne przepisy.

Art. 95b.

- § 1. Decyzję o zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego podejmuje dyrektor zakładu, placówki lub ośrodka, w których nieletni jest umieszczony, a w razie jego nieobecności – zastępujący go pracownik pedagogiczny.
- § 2. W razie bezpośredniego, gwałtownego zamachu na życie lub zdrowie osoby, a w szczególności pracownika zakładu, placówki lub ośrodka, w których nieletni jest umieszczony, decyzję o zastosowaniu środka przymusu bezpośredniego może podjąć także inny pracownik.
- § 3. Nieletniego, wobec którego zastosowano środek przymusu bezpośredniego, poddaje się niezwłocznie badaniu lekarskiemu. Z zastosowania środka przymusu bezpośredniego sporządza się protokół.

- § 4. O zastosowaniu środka przymusu bezpośredniego dyrektor placówki, zakładu lub ośrodka, w których nieletni jest umieszczony, powiadamia sędziego rodzinnego sprawującego nadzór nad placówką, sąd rodzinny wykonujący środek poprawczy lub organ, do którego dyspozycji pozostaje nieletni umieszczony w schronisku dla nieletnich.

Art. 95c.

- § 1. Rada Ministrów określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe warunki i sposób użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii oraz sposób kontroli nad decyzjami o zastosowaniu tych środków, a także określi rodzaje młodzieżowych ośrodków wychowawczych i młodzieżowych ośrodków socjoterapii, w których mogą być stosowane środki przymusu bezpośredniego, uwzględniając w szczególności cel stosowania środków, formy, w jakich mogą być one stosowane, związaną z ich stosowaniem potrzebę doboru właściwych metod oddziaływania wychowawczego na nieletniego, sposób prowadzenia dokumentacji związanej z zastosowaniem środków, szczegółowy sposób sprawowania opieki nad stanem zdrowia fizycznego i psychicznego nieletniego, wobec którego zastosowano środek, mając na uwadze konieczność poszanowania praw i godności nieletniego oraz zapewnienia bezpieczeństwa zakładów, schronisk i placówek.
- § 2. Minister Sprawiedliwości, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw wewnętrznych, określi, w drodze rozporządzenia, zakres i tryb współdziałania zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich z Policją w wypadku zagrożenia bezpieczeństwa tych placówek, uwzględniając w szczególności przypadki i warunki użycia sił Policji na terenie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich.

Rozdział 5

Zatrudnianie nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych lub schroniskach dla nieletnich

[Art. 95d.

Nieletni umieszczony w zakładzie poprawczym lub w schronisku dla nieletnich może zostać zatrudniony w gospodarstwie pomocniczym zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich, jeżeli ukończył 16 lat i spełnia wymogi określone w Kodeksie pracy.]

<Art. 95d.

- 1. Nieletni umieszczony w zakładzie poprawczym lub w schronisku dla nieletnich może odbywać praktyczną naukę zawodu organizowaną w warsztatach szkolnych prowadzonych przez szkołę lub zespół szkół, działających przy zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich.**
- 2. Dyrektor zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich kieruje nieletniego, za jego zgodą, do odbycia praktycznej nauki zawodu, o której mowa**

nowe brzmienie art. 95d wchodzi w życie z dn. 1.01.2011 r. (Dz. U. z 2009 r. Nr 157, poz. 1241).

w ust. 1, w warsztatach szkolnych prowadzonych przez szkołę lub zespół szkół, działających przy tym zakładzie lub schronisku.

3. Nieletni umieszczony w zakładzie poprawczym lub w schronisku dla nieletnich może zostać zatrudniony poza zakładem poprawczym lub schroniskiem dla nieletnich, za zgodą dyrektora zakładu lub schroniska, jeżeli ukończył 16 lat i spełnia wymogi określone w Kodeksie pracy.>

<Art. 95da.

1. Praktyczna nauka zawodu organizowana w warsztatach szkolnych prowadzonych przez szkołę lub zespół szkół, działających przy zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich, może mieć formę zajęć praktycznych i praktyk zawodowych.
2. Nieletni odbywający praktyczną naukę zawodu w formie praktyk zawodowych w warsztatach szkolnych prowadzonych przez szkołę lub zespół szkół, działających przy zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich, którego jest wychowankiem, może otrzymać stypendium w wysokości ustalonej przez dyrektora zakładu poprawczego. Przepisów art. 95f i 95g nie stosuje się.
3. Minister Sprawiedliwości, w porozumieniu z ministrem właściwym do spraw oświaty i wychowania, określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowe warunki i tryb organizowania praktycznej nauki zawodu w warsztatach szkolnych prowadzonych przez szkołę lub zespół szkół, działających przy zakładzie poprawczym lub schronisku dla nieletnich, uwzględniając zakres spraw, które powinny być określone w skierowaniu dyrektora zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich, o którym mowa w art. 95d ust. 2, w tym prawa i obowiązki szkoły lub zespołu szkół prowadzących warsztaty szkolne, a także kwalifikacje wymagane od osób prowadzących praktyczną naukę zawodu i przysługujące im uprawnienia oraz mając na celu stworzenie warunków dla skutecznej resocjalizacji nieletnich poprzez właściwy dobór formy kształcenia zawodowego i wdrażanie nieletnich do systematycznego wykonywania nałożonych obowiązków.
4. Minister Sprawiedliwości określi, w drodze rozporządzenia, szczegółowy sposób określania wysokości stypendium, o którym mowa w ust. 2, uwzględniając wymiar zajęć odbywanych w ramach praktyk zawodowych, ich efekty ekonomiczne, możliwości finansowe zakładu poprawczego lub schroniska dla nieletnich oraz potrzebę przygotowania nieletnich do podejmowania aktywności zawodowej i dalszego doskonalenia zawodowego.>

dodany art. 95da
wchodzi w życie z dn.
1.01.2011 r. (Dz. U. z
2009 r. Nr 157, poz.
1241).

Art. 95e.

Do czasu pracy nieletniego stosuje się przepisy art. 202 Kodeksu pracy.

Art. 95f.

- § 1. Należność nieletniego za pracę ustala się według zasad wynagradzania pracowników za pracę tego rodzaju, którą wykonuje nieletni.
- § 2. Za prace porządkowe wykonywane na rzecz zakładu lub schroniska w wymiarze nieprzekraczającym 30 godzin miesięcznie wynagrodzenie nieletniemu nie przysługuje; za sumienną pracę tego rodzaju mogą być przyznawane nagrody pieniężne.

Art. 95g.

- § 1. Okresy pracy wykonywanej przez nieletniego w czasie odbywania środka poprawczego, z wyjątkiem prac, o których mowa w art. 95f § 2, uważa się za okresy równorzędne z okresami zatrudnienia w rozumieniu przepisów *o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin*⁴⁾.
- § 2. Okresy pracy wykonywanej przez nieletniego, o którym mowa w § 1, wlicza się do okresu pracy, od którego zależą uprawnienia pracownicze.

Art. 95h.

Nieletni, który uległ wypadkowi lub zachorował na chorobę zawodową przy wykonywaniu pracy w czasie odbywania środka poprawczego, ma prawo do świadczenia z tytułu tego wypadku lub choroby na zasadach przewidzianych dla pracowników. W razie śmierci nieletniego wskutek takiego wypadku lub choroby, świadczenia z tego tytułu przysługują pozostałym po nim członkom rodziny na zasadach przewidzianych dla członków rodzin pracownika.

Dział V**Przepisy przejściowe i końcowe**

Art. 96. (pominięty).⁵⁾

Art. 97.

Jeżeli obowiązujące przepisy powołują się na uchylone przepisy dotyczące przedmiotów unormowanych w niniejszej ustawie albo odsyłają ogólnie do przepisów o odpowiedzialności nieletnich lub o postępowaniu w sprawach nieletnich, stosuje się w tym zakresie odpowiednio przepisy niniejszej ustawy.

Art. 98.

W razie wątpliwości, czy ma być stosowane prawo dotychczasowe, czy niniejsza ustawa, stosuje się niniejszą ustawę.

Art. 99. (uchylony).

Art. 100. (uchylony).

Art. 101. (pominięty).⁶⁾

Art. 102. (pominięty).⁷⁾

⁴⁾ Obecnie: przepisów o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, stosownie do art. 192 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. z 2009 r. Nr 153, poz. 1227), która weszła w życie z dniem 1 stycznia 1999 r.

⁵⁾ Zamieszczony w obwieszczeniu.

⁶⁾ Zamieszczony w obwieszczeniu.

⁷⁾ Zamieszczony w obwieszczeniu.

Art. 103.

- § 1. Z dniem wejścia w życie niniejszej ustawy tracą moc wszelkie przepisy dotyczące przedmiotów w niej unormowanych, chyba że przepisy ustawy stanowią inaczej.
- § 2. W szczególności tracą moc:
- 1) ustawa z dnia 22 grudnia 1969 r. o utrzymaniu w mocy na okres przejściowy niektórych dotychczasowych przepisów prawa karnego (Dz. U. Nr 37, poz. 311);
 - 2) art. V ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks wykroczeń (Dz. U. Nr 12, poz. 115);
 - 3) art. 288 § 2 i 3 *ustawy karnej skarbowej z dnia 26 października 1971 r.*⁸⁾ (Dz. U. Nr 28, poz. 260, z 1975 r. Nr 16, poz. 91 i Nr 45, poz. 234 oraz z 1976 r. Nr 19, poz. 122);
 - 4) art. 474–495 Kodeksu postępowania karnego z dnia 19 marca 1928 r., utrzymane w mocy przez art. III pkt 1 ustawy z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego (Dz. U. Nr 13, poz. 97).

Art. 104.

Ustawa wchodzi w życie po upływie 6 miesięcy od dnia jej ogłoszenia.

⁸⁾ Utraciła moc na podstawie art. 2 ustawy z dnia 10 września 1999 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks karny skarbowy (Dz. U. Nr 83, poz. 931), która weszła w życie z dniem 17 października 1999 r.